

NAMIBIA SENIOR SECONDARY CERTIFICATE

FIRST LANGUAGE SETSWANA ORDINARY LEVEL

4110/1

PAPER 1 Reading and Directed Writing

2 hours 30 minutes

Marks 70

2019

Additional Materials: Answer Book

INSTRUCTIONS AND INFORMATION TO CANDIDATES

- Write your answers in the Answer Book provided.
- Write your Centre Number, Candidate Number and Name in the spaces on the Answer Book.
- Write in dark blue or black pen.
- Do not use correction fluid.
- Answer **all** questions.
- Pay attention to spelling, punctuation and sentence structure.
- The number of marks is given in brackets [] at the end of each question or part question.

DITAELO LE TSHEDIMOSETSO GO BAITHUTI

- Kwala dikarabo mo Bukaneng e o e neetsweng.
- Kwala Nomore ya Sentera, Nomore ya Gago ya bokwadi le Maina a gago mo Bukaneng e o neetsweng.
- Dirisa pene e pududu jwa loapi kgotsa e ntsho.
- O kopiwa gore o seka wa di phimolang fa o fositse.
- Araba dipotso **tsoitlhe** ka botlalo.
- Tlhokomela mopeleto o o fosegileng matshwao a puiso, le popego ya dipolelo.
- Maduo a neetswe mo masakaneng [] mo bokhutlong jwa potso nngwe le kgotsa karolo ya potso.

This document consists of **6** printed pages and **2** blank pages.



Republic of Namibia

MINISTRY OF EDUCATION, ARTS AND CULTURE

KAROLO YA A

Buisa tema e e latelang mme morago o arabe dipotso.

Tema 1

Phudugo le ditiragalo tsa bataladi ba MaAferika kwa bophirima

Ditoropo kgolo tsa Yuropa jaanong ke magae a batlhatlheledi ba Yunibesithi ba maitemogelo a a kwa godimo, ba ba dirang jaaka batlhokomedi ba dikago. Baruti ba tlogela diphuthego tsa bone di tlhakatlhakanye go nna ba kgweetsi ba dipalangwa tse dinnye tse di duelwang mo ditoropo kgolong tsa Yuropa. Bomme ba dikgwebo ba tlogela marekisetso a bona go nna ba phepafatsi mo ditoropo kgolong. Ke eng tota se se tlotlheletsang mokgwa o wa phudugo?

Ngwaga le ngwaga diketekete tsa MaAferika di sa ntse di tsaya ditshwetso tse di bokete go batla mafulo a matalana kwa Yuropa. Se se tlhomolang pelo mo go tsothle, banna ba tlogela basadi le bana kwa morago ba ba sotlegang lebaka le le leele go ya go batla mafulo a matalana. Basadi ba tlogela banna ba bone ba ba sa direng le bana ba ba bolawang ke tlala go falolela kwa ditoropo kgolong tsa Yuropa go batla madi a Yuropa.

A batsadi botlhe re na le tshwanelo ya go tlogela bana ba rona go ya kwa re senang taolo gone re falalela kwa ntle go batla lefatshe la ditoro? Mo ga go a siama gotlhelele. Le gore re tshela mo lefatsheng le le senang tekatekanyo le feretlhegile le go batla go huma ka bonako. Bontsi bo eletsa go itshokela ditshetso tse di bokete tse, mathata, ditshenyegelo le go robega maikutlo ka go iphudusa le go simolola matshelo a mašha kwa tikologong e ba sa e e itseng, e e tlaa ba tshwarisang bothata ka ba tshwanetse go dira ka natla go gaisa baagi ba lefatshe leo go itshedisa.

Jaaka ikonomi ya kontinente e ya tlatse, MaAferika ba simolola go tlhophha ka maoto le dipase poroto boemong jwa go tlhophha kwa matlhophelong. Bonnete jwa teng ke gore maikaelelo a go ba sala morago a ne a sena mosola ka gope. Go fitlhelela kwa Yuropa bangwe ba MaAferika ba patelesega go kgabaganya sekaka sa Morocco se se kotsi.

Ba ba lesego ba goroga kwa Ceuta, setlhaketlhake sa Spanish mo lebopong la lewatile la Moroccan. Koo ba a tlhatlhelwa mo dikampeng go emela katlholo ya go tsena mo Spain e se ka fa molaong. Marapo a ba ba tlhokileng lesego a tlhoka yo o a tsayang a kokobale mo godimo ga lewatile la Mediterranean. Bafaladi botlhe, ba batla tshono le batsaya ditshwetso tse di bokete, go tswa fela mo mabakeng a bone, ba tlhoka go feta lesego/tsholofelo le dithapelo go atlega nako e ntsi ya go kopa maitshwarelo. Ba tlhoka bopelokgale, boikgodiso, maikaelelo le botlhogo e thata jwa go kgaola tomagano le paka e e fetileng ba lebagana le botshelo jo bošha.

Se se mo ponagalong ke boitsholo jo bo tshwanang bo le bošha. Gompiano bafaladi ba MaAferika ba ya Yuropa ba sa ye go batla thuto jaaka ba ne ba dira pele, mme ba ya go batla madi a Yuropa. Bontsi jwa MaAferika ba ngokiwa nako dingwe ke kakanyo ya go etela kwa ditoropong kgolong tsa Yuropa le go bereka go kgobokanya madi a a lekanyeng go tokafatsa botshelo kwa gae. Ka madi e le kgogedi ya botlhe ga a tlotle letso kgotsa dingwaga.

Letso le lešha le la bafaladi le amogela ditshiamelo tse di maleba tsa lefatshe la rona go nna legae la botlhe. Mo diureng tse 36 tsa go goroga mo ditoropo kgolong tsa Yuropa, go a kgonagala go simolola botshelo jo bašha jaaka molebeledi wa kgoro mo hoteleng ya dinaledi tse 5. Ntle le go amogela dituelo tse di kwa tlase, molebeledi wa kgoro o supile fa go le motlhofo go atlega mo ditoropong kgolong tsa Yuropa go na le magae, ditoropo le ditoropo kgolo tsa Aferika.

Se se hakgamatsang ke gore go na le kgotlhang ya loago mo Yuropa e e tsalwang ke palo e e kwa godimo e e golelang pele ya bafaladi ba ba seng ka fa molaong, segolo jang fa go neelwa seleganyo sa boikgodiso jwa bafaladi ba MaAferika. Bahumanegi le batlhoka –tiro ba MaYuropa ba patelesega go tsena ga bafaladi ba ba seng ka fa molaong e le bone ba bakang go tlhoka lesego ga bone. Mme ba bangwe ba ba tshelang botshelong jo bo fa gare, ba lwantsha bafaladi ba MaAferika ba ba senang madi, ba ba bona e le bone ba ba bakang borukutlhi jo bo golang mo tikologong ya bone.

Mafatshe a Yuropa ka bontsi a dira melao ya bafaladi thata go sa rotloetse ba ba lapang, bahumanegi le setlhopho sa ikonometri ya bafaladi ba Aferika ba ba mo letshogong la go tsena mo Yuropa. Mangwe a mafatshe a Yuropa, lefelo la botsalo la go sedifatsa, go tswa setlhaketlhakeng sa lebopo la lewatle la Moroccan, kwa kgogometsong ya Norway, ba batlana le go ikganelela kwa morago ga terata e e gabedi e e ba kganelang go tsena, e dikaganyeditswe ke legare la tshipi, togamaano ya motlakase wa moriti le tiriso ya bokapaditshwantsho go ya kwa setshwantshong sa motshikinyego.

(E tserwe mo athikeleng ya ga Arbar Ahmedu, Ibn Khaldun Chair of Islamic University, Washington, D.C., The Islamic Monthly, Tlhakole 20, 2015))

1 Araba dipotso **1 (a)** go fitlha kwa go **(c)** ka go kwala tlhaka e e nang le karabo e e nepagetseng. **Sekai: (a) A.**

(a) Mokwadi o akanya gore tshenyoo e tona e e tsalwang ke phudugo ke ...

- A** botshelo jwa lelwapa.
- B** itsholelo ya lefatshe.
- C** motlhala wa thuto.
- D** tiriso ya badumedi.

[1]

(b) Mokwadi o tlhagisa gore phudugo ya batho e bakwa ke gore ba agile mo ...

- A** lefatsheng le le sa iketlang.
- B** mafatshe a a nang le melao e e gagametseng.
- C** mo morafeng o o tllhabologang.
- D** tikologo e e bobaba.

[1]

(c) Athikile e tlhagisa gore bafaladi ba thusega ka gore ...

- A** ba bangwe matshelo a bone a tokafala ka bonako.
- B** ba huma go feta bontsi jwa MaYuropa.
- C** bontsi bo kgona go ya magaeng.
- D** ga ba tlhole ba nna mo metseng.

[1]

- (d) Mokwadi o raya jang mo polelwaneng e e reng “MaAferika ba ne ba simolola go tlhopha ka maoto le diphasepoto boemong jwa go tlhopha kwa matlhopelong”? Neela ka ntlha tse **tharo**. [3]
- (e) Mokwadi o leka go senola eng ka polelwana e e reng “ba tlhoka go feta lesego/ tsholofelo le thapelo go atlega”? Tlhalosa **ka mafoko a gago** ka dintlha tse **pedi**. [2]
- (f) Tlhalosa bokao jwa mokwadi mo polelong e e fa pele ga ya bofelo mo temeng ya 8. Neela ka ntlha tse **pedi**. [2]

[10]

- 2 Akanya o le modiri kwa molelwaneng. O laleditswe go tla go bua le bašha kwa sekolong se se mo gae kgotsa kwa ntlo –lehalahaleng mo gae. Kwala puo e o ba sedimosetsang ka bodiphatsa jwa go nna mofaladi yo o seng ka fa molaong kwa Yuropa. Mo puo ya gago tlhalosa ka fa bafaladi ba MaAferika:
- ba inyatsang ka teng.
 - ba tlogelang malapa a bone.
 - ba itsenya mo diphatseng

Dirisa tshedimosetso e o e neetsweng mo temeng 1 go kwala puo ya gago.

Boleele jwa puo ya gago bo nne mafoko a a magareng ga **200 – 250**.

[20]

KAROLO B

Buisa tema e e fa tlase ka kelotlhoko gore o tle o kgone go araba dipotso tse di latelang.

Kgang ya mofaladi wa mošha wa MoAferika mo Yuropa

Mošha Ahmedu o gorogile mo Sicily mo malatsing a bofelo a mariga ka ngwaga wa 2014. Ahmedu Jalo o ne a le dingwaga tse 16 a tswa Gambia fa a goroga kwa boemong jwa dikepe kwa Sicilian wa Catania morago ga go tsaya loeto lwa ngwaga le kgwedi tse pedi. Nako nngwe, ba mmuso ba ne ba mo tseela lekwalo-itshupo le seriti ka go mo tsenya mo seemong sa gore “ga a ka fa molaong”. Go nna mo seemong seo gone ga mo tsenya mo pelaelong. O ne a nna teng kwa ntle ga tsotlhe tsa molao le loago tse di letlelelwang ke maphata a Yuropa. Babereki ba mmuso ba ba dinatla ba dira gotlhe mo go kgonagalang go mo tlhopolola mo morafeng wa bone fa ba santse ba rulaganya go mo romela kwa Aferika.

Morago ga go goroga mo Yuropa, legae la gagwe e ne e le bodilo jwa mo mebileng ya Catania, toropo ya bobedi e kgolo mo Sicily. Go ne go le serame, mme a sena diaparo tse di bothito. O ne a sela dijo mo dithothobolo tsa matlakala a bo a nwa metsi a mantsi go thibela tlala. O ka bo a ne a bolawa ke segatsetsa fa mopelonomi wa Sicilian a ka bo a sa mo tsibosa ka kereke ya tumelo ya Mmoseleme e e ka mo neelang motlaagana.

Ke gone kwa re kopaneng le Ahmedu mo malatsing a a fetileng. Moruti wa kereke ya tumelo ya Mmoseleme ya bogare, MoArabea yo o go gorosang ka boitumelo, o ne a re bontsha tikologo ya dikago. Ahmedu jaaka bontsi jwa bafaladi ba ba fa pele ga gagwe, o ne a thusa go phephafatsa kereke jaaka malebo. Sengwe ka ga gagwe se ne sa nngoka. O ne a na le tebego e e kगतhang, ka fa a neng a itshola ka teng. Loeto la gagwe le le leele go tswa kwa gae ga le a senya sepe go wela dibete le tshepo ya gagwe. Ntleng le ditshokolo tsa gagwe a apere diaparo tse di ditlhale tse a di adimilweng, Ahmedu o ne a eme a tshwere lefeelo mo seatleng jaaka okare ke motlhabani a tshwere lerumo. Ke ne ka ema ka ya go bua le ene. O ne a lebega a le kgakala a iphemela. Fa ke mmotsa leina la gagwe a le nneela, jaaka o kare o araba modiredi. Ka monyenyo le nna ka mo raya ka re leina la me lenna ke Ahmed. “Re a nyalana” ka rialo. Go ne ga nna monyenyo o o bofitlha mo sefatlhegong sa gagwe.

Morago ga go wela dibete ga gagwe, ka lemoga gore fa go na le monna yo o sa tlwaelesegang a na le kgang e e sa tlwaelesegang e a ka e bolelang. Ke ne ke ikemiseditse go mmotsolotsa a bo a emelela mo sebakeng se se khutshwane mme fa a goroga tsatsi le le latelang, go ne go sa solofetse fa a tlaa nna teng gotlhelele. Fela fa re le gaufi le go tsamaya a bo a goroga. O ne a itsemeletsa go bua. Bafaladi ba ba seng ka fa molaong ba itse gore go bua le batho ba ba sa ba itseng go ka ba tsenya mo mathateng. Re ne re rapela. Ra simolola potsolotso ya rona le Ahmedu yo o neng a sa phuthologa a tshwere serala. Moruti o ne a ntse mo potsolotsong a tswela kante mo sebakeng se sekhutshwane go araba mogala ka boikokobetso a lebelela tshupanako a sa itse gore ke eng se se dirang gore ba kगतhiwe ke mošha yo.

Ahmedu o ne a re ke ene ngwana wa mosimane wa ntlha, boikgantsho jwa batsadi ba gagwe, a na le bomorwarraagwe ba le bane. O ne a ikemiseditse go iteka lesego maikaelelo e le go kopanya batsadi ba gagwe ba ba kgaoganeng le go thusa bomorwa rraagwe. O ne are “ke batla go fitlhelela sengwe go tlotlomatsa batsadi ba me.”

Rraagwe o ne a mo tsamaisa, a bo a simolola mosepele wa gagwe o bokete a sena makwaloitshupo kana madi, o o mo tsereng mo Aferika yo o katologileng go ralala Senegal, Mali, Burkina Faso, Niger le Libya. Ahmedu o ne a akanya ka dipaka tse dithata tse o kopaneng le tsone mo tseleng, ka nako e o neng a tshwerwe ke mapodisa a a itshekologileng, le ditlhabi tse o neng a di utlwa mo mmeleng wa gagwe tse di tsetsweng ke tlala. Ka dinako tse dintsi o ne a nwa metsi fela go itshedisa. Fa a neng a kgonang teng, o ne a bona tiro e le, go mothusa mmeodi, a rekisa metsi, le go rekisa dijo mo go neng go mo neela madi a a lekaneng go fitlha kwa lefelong le lengwe. O tshwere bothata go falola, a sena bosupi jwa gore o tlaa kgonang leng go tswaledisa mosepele wa gagwe go ya kwa lefelong la gagwe le le botoka mo Yuropa.

O ne a gakologelwa setlhoa sa toro e e boitshegang ya mosepele o fa a ne a pitlagane le batho ba le 100 mo mokorong o monyenyanane o o bulegileng mo losing lwaAferika wa Bokone, a batla go nwela mo tiragalong e. Bapalami ba ne ba ya Yuropa ba sena madi le dipampiri. Se ba neng ba na le sone se ne se sa fete ditoro tse baeti ba tsamayang ka tsone. Metsi a ne a tlhokega le dijo di ne di utlwala leokwane mo ganong. Ahmedu o ne a ikutlwa a lwala. Mo nakong e khutshwane mokoro o ne wa phunyega maroba. Bapalami ba ne ba kopiwa go dirisa mabotlolo a bone a metsi pele ga mokoro o nwela. Ahmedu yo o neng a sitilwe, a tshwerwe ke tlala, a tsietsega e bile a sa wela dibete o ne a falotswa ke badiri ba letshitshi la lewatle ba Italia a bo a iphitlhela mo Sicily.

Fa ke mmotsa gore ke eng se se mo dirileng go tswaledisa loeto la gagwe, o ne a ama tumelo ya gagwe mme mo go tsotlhe one a na le kakanyo ya go dira sengwe se se ka thusang lelwapa lwa gagwe le go kopanya batsadi ba gagwe gape.

Fa re dirisa tlhologanyo, Yuropa o setse a lebaganwe ke bothata jwa koketsego ya bafaladi ba ba tswelletseng ka go goroga. Go tlele go nna maswe thata fa re akanya gore pheretlhego mo Aferika, e e leng yone lebaka le le tsalang phudugo, e e tswelletseng. Tiriso ya bopelotlhomogi le melawana e e tsayang lebaka le le leele di tshwanetse tsa simolodisiwa ka bonako. Go tlogela batho ba tlhokafala mo lewatleng la Mediterranean kana go ba pateletsa go bolawa ke tlala le go tshelela mo mebileng ga se karabo.

(E tserwe mo athikeleng ya ga Arbar Ahmedu, Ibn Khaldun Chair of Islamic University, Washington, D.C, The Islamic Monthly,

Tlhakole 20, 2015)

- 3** Soboka ditsholofelo le maitemogelo a bafaladi ba Aferika go ya Yuropa jaaka go tlhalositswe mo ditemeng tsoo- pedi. Dirisa tshedimosetso go tswa mo ditemeng tsoo-pedi go aga dikarabo tsa gago.

Boleele jwa tshoboka ya gago bonne mafoko a a magareng ga **200 – 250.** **[20]**

- 4** Akanya o le Ahmedu. Kwalela rraago lekwalo o mo itsise ka kgorogo le botshelo jwa gago mo Sicilian bogorogelo dikepe kwa Catania. Dirisa tshedimosetso go tswa mo temeng 2 le go dirisa botlhale jwa gago go bopa dikakanyo tsa gago.

Boleele jwa lekwalo lwa gago bonne mafoko a a magareng ga **200 – 250.** **[20]**

BLANK PAGE

BLANK PAGE

